

**SZKOLNY
PROGRAM
WYCHOWAWCZY**

**Zespołu Szkół Licealnych i Technicznych
im. Juliusza Słowackiego w Jarosławiu**

JAROSŁAW 2016 r.

*„Dobry wychowawca, który nie wtłacza a wyzwala,
nie ciągnie a wznosi, nie ugniata a kształtuje,
nie dyktuje a uczy, nie żąda a zapytuje
– przeżyje wraz z dziećmi wiele natchnionych chwil”.*

Janusz Korczak

*„Jest bowiem w młodych ludziach
olbrzymi potencjał dobra i twórczych możliwości”.*

Jan Paweł II

*„W wychowaniu chodzi właśnie o to,
ażeby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem
- o to, ażeby bardziej był, a nie tylko więcej miał,
aby więc poprzez wszystko co ma, co posiada,
umiał bardziej i pełniej być człowiekiem,
to znaczy, ażeby również
umiał bardziej być nie tylko z drugimi,
ale i dla drugich”.*

Jan Paweł II w UNESCO (02.06.1980 r.)

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	4
1. PODSTAWA PRAWNA	6
2. DIAGNOZA ŚRODOWISKA WYCHOWAWCZEGO	7
3. WARTOŚCI W WYCHOWANIU	8
4. UCZEŃ JAKO PODMIOT ODDZIAŁYWAŃ WYCHOWAWCZYCH – SYLWETKA ABSOLWENTA.....	9
5. MISJA SZKOŁY.....	12
6. CELE PROGRAMU I CELE WYCHOWANIA.....	13
7. FORMY REALIZACJI I REALIZATORZY PROGRAMU.....	14
8. STRUKTURA ODDZIAŁYWAŃ WYCHOWAWCZYCH.....	15
9. PRIORYTETY PRACY WYCHOWAWCZEJ SZKOŁY	19
10. ORGANIZACJA POMOCY PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ.....	23
11. WSPÓŁPRACA Z RODZICAMI/PRAWNYMI OPIEKUNAMI UCZNIÓW	26
12. PODMIOTY WSPOMAGAJĄCE REALIZACJĘ PROGRAMU WYCHOWAWCZEGO SZKOŁY	28
13. SZCZEGÓŁOWE ZADANIA PROGRAMU	31
14. POSTANOWIENIA KOŃCOWE	48
15. WYKORZYSTANE MATERIAŁY	49

WPROWADZENIE

Kształcenie, wychowanie i opieka to podstawowe pojęcia związane z funkcjonowaniem szkoły jako instytucji oświatowo-wychowawczej oraz nadrzędne cele jej pracy. Pojęcia te stanowią integralną całość, co więcej zazębiają się i nie powinny być odrębnie rozpatrywane. W niniejszym programie uwzględniono ten postulat.

Integralny rozwój młodego człowieka uwarunkowany jest wieloma czynnikami. Jednym z ważniejszych jest wpływ środowiska społecznego, w którym dziecko funkcjonuje. Obok domu rodzinnego znaczącym środowiskiem jest szkoła, bowiem tu uczeń spędza znaczną część dnia. Tak więc obowiązkiem szkoły jest stworzenie optymalnych warunków i takie oddziaływanie wychowawcze, aby wpływać na pozytywne zmiany w zachowaniu młodego człowieka i wspomagać jego rozwój osobowy.

W dzisiejszym świecie wychowanie uważa się za jeden z wiodących czynników rozwojowych. Powinno ono oddziaływać w taki sposób, aby kształtować poznanie młodego człowieka, formować spostrzeżenia, pojęcia i sądy, wzbogacać jego wiedzę o świecie, wyrabiać odpowiednie nawyki, sprawności, umiejętności i zainteresowania oraz kształtować poglądy i postawy. Pierwotne i największe prawa wychowawcze w stosunku do swoich dzieci mają rodzice, wychowawcy zaś wspomagają ten proces, zarówno w wymiarze intelektualnym, psychicznym, społecznym, zdrowotnym, estetycznym, moralnym, jak i duchowym.

Jednym z najważniejszych zadań wychowawczych szkoły powinno być to, aby nauczyciele wspomagali wzrastanie wychowanków w klimacie poszanowania godności drugiej osoby, miłości do rodziny i ojczyzny, szanowali dobra wspólne oraz kultywowali tradycje i obyczaje. Aby pomagali im w stawaniu się coraz bardziej samodzielnymi w dążeniu do dobra w jego wymiarze indywidualnym i społecznym, godząc umiejętnie dążenie do dobra własnego z dobrem innych, odpowiedzialność za siebie i odpowiedzialność za innych, wolność własną z wolnością innych. Tak więc w świadomym i metodycznym wychowaniu szkolnym powinno chodzić o to, aby działania wychowawcze były podporządkowane wszechstronnemu rozwojowi ucznia jako człowieka. Badania wykazują, że uczniowie uzyskujący potrzebne wsparcie, mają większą szansę na ukończenie nauki niż ich koledzy, którym takiego wsparcia zabrakło.

Każdy członek społeczności szkolnej dokonał dobrowolnego wyboru bycia uczniem naszej szkoły i funkcjonowania w niej, a tym samym przyjął na siebie odpowiedzialność za współtworzenie jej kształtu i wychowawczego klimatu. Obowiązkiem wszystkich pracowników szkoły jest jak najlepsze wypełnianie funkcji wychowawczych, zaś obowiązkiem uczniów – aktywne włączanie się w ten proces. Szkoła winna współpracować z rodzicami/prawnymi opiekunami uczniów w realizacji zadań wychowawczych (niezależnie od tego, czy uczniowie są pełnoletni, czy też nie), a także podejmować różnorodne działania we współpracy z różnymi instytucjami, wspierającymi pracę szkoły.

Niniejszy Program Wychowawczy stworzony został właśnie w takim celu oraz po to, aby wszelkie podejmowane działania były usystematyzowane i koordynowane. Jest on spójny z programem pracy wychowawców, pedagoga szkolnego oraz wszystkich działających w szkole komisji przedmiotowych. Działania podejmowane w naszej szkole są jednolite i spójne. Program charakteryzują wypracowane przez naszą szkołę wartości, tradycje szkolne, obyczaje i uroczystości. Realizacja Programu Wychowawczego ma pomóc w przezwyciężaniu istniejących – zdiagnozowanych już problemów, a także problemów rodzących się. Stworzono także Program Profilaktyki, którego celem jest zapobieganie i przeciwdziałanie zjawiskom patologicznym, czyli zjawiskom odbiegającym od przyjętych norm. Obydwa te programy służyć mają dobru uczniów, ich rodziców oraz wszystkich pracowników szkoły.

Szkolny Program Wychowawczy jest wspólną sprawą i wspólnym dziełem wszystkich nauczycieli. Konstruując program koncentrowano się na tym, co realne. Sformułowano cele i zadania optymalne z punktu widzenia uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych szkoły. Są one autentyczne – wyrastające z tradycji szkoły, dostosowane do potrzeb i możliwości uczniów i nauczycieli. Model myślenia i działania pedagogicznego w naszej szkole, to łączenie wysokich wymagań intelektualnych i moralnych formułowanych tak, aby stymulowały do samodzielnej twórczej pracy, uwzględniającej pedagogikę akceptacji ucznia, jego potrzeb i jego indywidualności.

1. PODSTAWA PRAWNA

Szkolny Program Wychowawczy został opracowany na podstawie poniższych dokumentów:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.
- Ustawa o Systemie Oświaty z dnia 7 września 1991 r. wraz z późniejszymi zmianami.
- Konwencja o Prawach Dziecka z 29 listopada 1989 r.
- Europejska Karta Praw Człowieka.
- Ustawa Karta Nauczyciela z dnia 26 stycznia 1982 roku z późniejszymi zmianami.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych.
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi z późniejszymi zmianami.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2015 r. w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii.
- Statut Zespołu Szkół Licealnych i Technicznych im. Juliusza Słowackiego w Jarosławiu.

2. DIAGNOZA ŚRODOWISKA WYCHOWAWCZEGO

Przy konstruowaniu Szkolnego Programu Wychowawczego wzięto pod uwagę wieloletnie obserwacje uczniów, prowadzone przez nauczycieli i pracowników niepedagogicznych szkoły oraz zdiagnozowaną sytuację wychowawczą w szkole. Zwrócono uwagę na najczęściej pojawiające się problemy opiekuńczo-wychowawcze w naszym rejonie, sytuację demograficzno-ekonomiczną oraz potrzeby profilaktyczno-prewencyjne uczniów i ich rodzin. Diagnozę środowiska wychowawczego szkoły przeprowadzono na podstawie rozmów z nauczycielami oraz pracownikami administracji i obsługi, rozmów z rodzicami i opiekunami prawnymi uczniów, a także rozmów z pedagogiem szkolnym i psychologiem pracującym w szkole. Uwzględniono także wybrane protokoły Rady Pedagogicznej i protokoły ze spotkań Zespołu Wychowawców oraz Raport z Ewaluacji Wewnętrznej, przeprowadzonej w roku szkolnym 2013/2014, oraz raporty z ewaluacji wewnętrznych, prowadzonych każdego roku szkolnego. Niezmiernie ważnych informacji na temat klimatu szkoły dostarczyły tworzącym niniejszy Szkolny Program Wychowawczy – rozmowy z członkami Samorządu Uczniowskiego. Dokonana analiza wykazała, iż w niektórych klasach zauważono problemy adaptacyjne uczniów nowoprzyjętych do szkoły oraz problemy z integracją rówieśniczą. Zdarzają się także konflikty pomiędzy różnymi podmiotami oraz przypadki agresji słownej. Odnotowano także przypadki uczniów, którzy mają problem z komunikacją oraz z przestrzeganiem zasad kultury osobistej. Zwiększa się także liczba uczniów mających różnego rodzaju problemy wynikające z braku wsparcia, akceptacji i pomocy ze strony rodziców (brak wsparcia jest różnorodnie warunkowany). Ponadto – jak wynika z przeprowadzonej diagnozy – rośnie liczba uczniów mających trudności w nauce oraz uczniów nie posiadających umiejętności efektywnego uczenia się i nie mających dostatecznej motywacji do pogłębiania wiedzy. Rośnie także liczba uczniów mających trudności z wyborem dalszej drogi kształcenia na wyższym szczeblu, bądź dalszej drogi życiowej. Biorąc pod uwagę powyższe – szkoła podjęła trud systematycznego monitorowania sytuacji wychowawczej oraz reagowania na pojawiające się problemy. Na bieżąco diagnozuje się ich przyczyny, podejmując działania zmierzające do zniwelowania ich występowania.

W diagnozie środowiska wychowawczego nie sposób pominąć specyfiki szkoły. Naszą szkołę tworzą uczniowie, rodzice i nauczyciele oraz pracownicy obsługi i zarządzania zintegrowani wokół wspólnych celów i działań, w sposób samorządny i demokratyczny. Szkoła

nasza nie należy do największych – uczęszcza do niej bowiem około 400 uczennic i uczniów. Społeczność uczniowska w takiej liczbie ma swoje plusy i minusy. Zaletą tak niewielkiej szkoły jest zapewne to, iż każdy uczeń nie pozostaje anonimowy. Każdego bowiem ucznia z łatwością się identyfikuje. Dzięki temu, że liczba uczniów nie jest duża – każdy podmiot ma pewność, że jest bezpieczny. Ma też lepsze warunki do nauki. Łatwiej mu także uzyskać wsparcie ze strony nauczycieli, pedagoga szkolnego i innych uczniów. Szkoła permanentnie dostosowuje się do zmieniającej się rzeczywistości, co widoczne jest w ciągłym modyfikowaniu oferty edukacyjnej i proponowaniu uczniom nowych – innowacyjnych kierunków.

Spora część uczniów naszej szkoły mieszka w Jarosławiu i w pobliskich miejscowościach. Zdecydowana większość, to uczniowie z terenów wiejskich. W szkole naszej zatrudniona jest wykwalifikowana kadra pedagogiczna, z różnym stażem. Kadre kierowniczą i pedagogiczną tworzą: dyrektor szkoły, wicedyrektor szkoły, kierownik kształcenia praktycznego, pedagog szkolny oraz nauczyciele poszczególnych przedmiotów. Ponadto całokształt funkcjonowania naszej szkoły dopełniają pracownicy administracji i obsługi. Oprócz nauki – oferujemy naszym uczniom możliwość rozwijania swoich zainteresowań i zdolności w kołach zainteresowań, dajemy sposobność do organizowania imprez szkolnych i pozaszkolnych, pracy wolontariackiej na rzecz potrzebujących oraz pracy w Samorządzie Uczniowskim. Zachęcamy do reprezentowania naszej szkoły w wielu dziedzinach, zarówno na polu naukowym, jak i sportowym, a także kulturalnym. Jesteśmy dumni z wszelkich osiągnięć naszych uczniów i absolwentów – nie tylko na płaszczyźnie naukowej.

3. WARTOŚCI W WYCHOWANIU

Niezmiernie istotnym czynnikiem warunkującym skuteczne i owocne oddziaływania wychowawcze szkoły jest uwzględnienie określonego – akceptowanego przez wszystkie podmioty – systemu wartości. Wartości pełnią bowiem rolę kryteriów wyboru dążeń ogólnospołecznych. Są też swoistym standardem integracji jednostki ze społeczeństwem i różnicują społeczną sferę osobowości człowieka. W związku z tym dokonano diagnozy preferowanych wartości przez wszystkie podmioty biorące udział w oddziaływaniach wychowawczych. Na podstawie analizy przeprowadzonej ankiety diagnostycznej (ankieta kierowana była do uczniów i ich rodziców) oraz na podstawie preferencji pracowników szkoły – powstał swoisty zbiór wartości, którymi kieruje się społeczność szkolna podczas wypełniania

zadań statutowych. Społeczność szkolna preferuje następujące wartości: przyjaźń, miłość, rodzina, zdrowie, sprawiedliwość, wiara, patriotyzm, uczciwość, szacunek do drugiego człowieka, rozwój osobisty.

W związku z powyższym – w szkole podejmuje się działania na rzecz wszechstronnego rozwoju intelektualnego i społecznego młodzieży, kształtowania dążenia do otwartości na potrzeby innych z poszanowaniem ludzkiej godności oraz miłości, przyjaźni i wiary. Zwraca się uwagę na postawę obywatelską uczniów oraz patriotyzm.

4. UCZEŃ JAKO PODMIOT ODDZIAŁYWAŃ WYCHOWAWCZYCH – SYLWETKA ABSOLWENTA

Szkoła jako instytucja winna zapewniać dogodne warunki do wszechstronnego rozwoju osobowego, przygotowania zawodowego i osiągnięcia dojrzałości społeczno-moralnej ucznia. Uczniowie są podmiotem, zarówno procesu dydaktycznego, jak i opiekuńczo-wychowawczego. Z tego tytułu posiadają więc – obok obowiązków – określone prawa. Proces wychowania będzie efektywniejszy, jeżeli uczniowie będą respektować wszelkie regulaminy i zasady funkcjonowania w naszej placówce oraz zasady przyjęte umową społeczną.

Tak więc uczniowie Zespołu Szkół Licealnych i Technicznych im. Juliusza Słowackiego w Jarosławiu, mają prawo do:

1. Życzliwego i podmiotowego traktowania.
2. Zdobywania rzetelnej wiedzy i określonych umiejętności oraz do wykorzystywania źródeł techniki informacyjnej w praktyce.
3. Dzielenia się własnym doświadczeniem z innymi.
4. Pomocy psychologicznej, pedagogicznej, medycznej i materialnej.
5. Poszanowania godności własnej.
6. Kulturalnego i racjonalnego prezentowania swoich opinii na temat funkcjonowania szkoły lub wydarzeń społeczno-politycznych.
7. Korzystania z wyposażenia szkoły w sposób zgodny z określoną instrukcją.
8. Nauki i wypoczynku w higienicznych i bezpiecznych warunkach.
9. Wyrażania własnych emocji, wątpliwości i krytycznego stosunku do rzeczywistości.
10. Ochrony przed przemocą fizyczną, psychiczną lub prześladowaniem.

11. Reprezentowania szkoły podczas uroczystości szkolnych, państwowych oraz podczas konkursów czy olimpiad.

Jak wspomniano powyżej uczniowie mają też swoje obowiązki, do których należą między innymi:

1. Systematyczne uczęszczanie do szkoły, rzetelne przygotowanie do zajęć i aktywne w nich uczestnictwo.
2. Odpowiedzialne wywiązywanie z przyjętych i pełnionych funkcji w szkole (w Samorządzie Szkolnym, organizacjach szkolnych, kołach zainteresowań).
3. Okazywanie szacunku wszystkim pracownikom szkoły.
4. Podporządkowywanie się zaleceniom dyrekcji, nauczycieli i ustaleniom rady Samorządu Szkolnego lub klasowego.
5. Zapoznanie się z ważnymi dokumentami regulującymi pracę naszej szkoły.
6. Utrzymywanie w tajemnicy powierzonych w zaufaniu spraw osobistych swoich rówieśników, z wyjątkiem takich, które wiążą się z bezpośrednim zagrożeniem życia, zdrowia lub bezpieczeństwa publicznego.
7. Przestrzeganie zasad bezpieczeństwa i higieny w czasie nauki i wypoczynku.
8. Szanowanie godności drugiego człowieka, bycie tolerancyjnym i wyrozumiałym.
9. Szanowanie mienia szkoły i odczuwanie odpowiedzialności za jej estetykę i funkcjonalność.
10. W każdych okolicznościach godne prezentowanie się jako uczeń i członek społeczności uczniowskiej ZSLiT oraz jako Polak.

SYLWETKA UCZNIA ZESPOŁU SZKÓŁ LICEALNYCH I TECHNICZNYCH W JAROSŁAWIU

Szkoła stwarza sytuacje, aby absolwent:

- Zdobył wiedzę i umiejętności określone programem szkoły w stopniu, na jaki pozwalają jego zdolności i predyspozycje.
- Posiadał umiejętności uczenia się, wykorzystywania źródeł technik naukowych, zastosowania wiedzy w praktyce.
- Posługiwał się językiem polskim w mowie i piśmie.

- Posługiwał się komputerem, znał podstawowe oprogramowanie i wykorzystywał je w praktyce.
- Dążył do poznawania samego siebie, poprzez zrozumienie swoich uczuć, emocji i potrzeb.
- Korzystał z różnych źródeł informacji.
- Rozpoznał własne zdolności intelektualne, artystyczne, ale także predyspozycje, takie jak: wytrzymałość fizyczna, odporność psychiczna, cierpliwość, zmysł organizacyjny, oraz umiał wykorzystywać je dla samorealizacji.
- Zaakceptował własne słabości i aby potrafił je pokonywać.
- Potrafił dostrzec zależności przyrodniczo-matematyczne, prawidłowość zjawisk przyrody, jedność świata.
- Skutecznie porozumiewał się w różnych sytuacjach, poprawnie posługiwał się językiem ojczystym, był przygotowany do publicznych wystąpień.
- Miał poczucie autonomii z jednoczesną świadomością więzi społecznych.
- Nie czuł obaw przed wyrażaniem emocji, wątpliwości, krytycznego stosunku do rzeczywistości.
- Wyrażał niezgodę na wszelką przemoc i reagował na nią.
- Potrafił dzielić się swoim doświadczeniem.
- Potrafił podejmować decyzje i dokonywać właściwych wyborów.
- Prezentował wysoką kulturę osobistą i trwałe nawyki dobrego wychowania, oraz aby miał potrzebę aktywnego uczestniczenia w życiu kulturalnym środowiska.
- Osiągnął samodzielność, stał się dorosły i odpowiedzialny przez samowychowanie.
- Poznał i akceptował siebie.
- Potrafił prezentować swoją wartość i umiejętności.
- Miał uznanie dla wolności wszystkich i był tolerancyjny.
- Szanował symbole religijne.
- Miał szacunek dla życia.
- Przystosował sobie metody i techniki negocjacyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów społecznych.
- Potrafił rozwiązywać problemy w twórczy sposób oraz wyrażał gotowość do zmian.
- Przyjął za swoją wartość patriotyzm, szacunek dla dobra wspólnego, troskę o losy lokalnej społeczności.

- Był gotowy do niesienia pomocy w sposób przemyślany i odpowiedzialny oraz gotowy do działań na rzecz sprawiedliwości oraz praw człowieka dla wszystkich.
- Czuł się pewnie w pełnieniu ról społecznych: partnera, rodzica, członka szerszej społeczności.
- Posiadał orientację w zakresie podstaw przedsiębiorczości, ekonomii oraz zarządzania.
- Potrafił wybrać właściwy dla siebie kierunek dalszego kształcenia na wyższym szczeblu oraz radzić sobie na rynku pracy.
- Znał podstawowe wartości i zasady moralne oraz stosował je w życiu.
- Osiągnął pełny rozwój fizyczny i sprawność, stosownie do własnych możliwości.
- Dbął o zdrowie własne i innych ludzi oraz tworzył środowisko przyjazne zdrowiu.
- Potrafił troszczyć się o swoje zdrowie poprzez: pozytywne myślenie, higieniczne nawyki (ruch, odżywianie, higiena osobista), unikanie nałogów, zachowania asertywne.
- Był przygotowany do uczestniczenia w życiu kulturalnym i społecznym środowiska.
- Znał i szanował tradycje dotyczące dziedzictwa narodowego.
- Był przygotowany do współdziałania w grupie, zarówno rówieśniczej, jak i społecznej.
- Był asertywny, empatyczny, komunikatywny i przedsiębiorczy.
- Poczynał się do odpowiedzialności za bezpieczeństwo i zdrowie własne oraz innych osób.
- Był przygotowany do dorosłego życia i konstruktywnego rozwiązywania pojawiających się problemów.
- Szanował godność drugiej osoby.
- Szanował zasoby ludzkie i dbał o czystość środowiska naturalnego.
- Znał podstawowe wartości i zasady moralne oraz stosował je w życiu.

5. MISJA SZKOŁY

Misja jest integralną częścią programu edukacyjnego szkoły. Nie tylko pozwala nakreślić zasadniczy cel szkoły, lecz również przyczynia się do zachowania spójności programu nauczania, projektów edukacyjnych i postaw ludzi z procedurą działania, strategią rozwoju

szkoły i budżetem. Misja nakreśla to, co mamy robić i czym mamy się kierować. Misja jest podstawą do formowania celów.

Biorąc powyższe pod uwagę, określono misję Zespołu Szkół Licealnych i Technicznych im. Juliusza Słowackiego w Jarosławiu.

MISJA SZKOŁY

Misją Zespołu Szkół Licealnych i Technicznych im. Juliusza Słowackiego w Jarosławiu jest wyposażenie swoich uczniów w wiedzę i umiejętności intelektualne i manualne oraz kształtowanie postaw, które pozwolą im znaleźć się w społeczeństwie dorosłych i pomogą sprostać wyzwaniom, jakie niosą ciągle zmiany w otaczającym Świecie.

6. CELE PROGRAMU I CELE WYCHOWANIA

Cel – to stan, do którego się dąży. To efekt (stan rzeczy), na który ukierunkowana jest określona czynność i działanie.

Program Wychowawczy szkoły ma na celu ujednoczenie wszelkich oddziaływań wychowawczych i edukacyjnych pracowników szkoły oraz rodziców uczniów. Poprzez realizację zawartych w nim zadań wszystkie wymienione podmioty będą dążyć do wykształcenia poniższych priorytetów wychowawczych, składających się na wzór osobowy absolwenta.

Niektóre cele ogólne opracowanego Programu Wychowawczego oraz cele wychowania sformułowano w poniższych punktach w oparciu o Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2015 r. w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii.

Działalność wychowawcza w szkole polega na prowadzeniu działań z zakresu promocji zdrowia oraz wspomaganie uczniów/wychowanków w ich rozwoju – ukierunkowanym na osiągnięcie pełnej dojrzałości w sferze:

- **fizycznej** (ukierunkowanej na zdobycie wiedzy i umiejętności, pozwalających na prowadzenie zdrowego stylu życia i podejmowania zachowań prozdrowotnych),

- **psychicznej** (ukierunkowanej na zbudowanie równowagi i harmonii psychicznej oraz ukształtowanie postaw sprzyjających wzmocnieniu zdrowia własnego i innych ludzi, a także kształtowanie środowiska sprzyjającego rozwojowi zdrowia, osiągnięcie właściwego stosunku do świata, poczucia siły oraz chęci do życia i witalności),
- **społecznej** (ukierunkowanej na kształtowanie postawy otwartości w życiu społecznym, opartej na umiejętności samodzielnej analizy wzorów i norm społecznych oraz ćwiczeniu umiejętności wypełniania ról społecznych),
- **aksjologicznej** (ukierunkowanej na zdobycie konstruktywnego i stabilnego systemu wartości – docenianie znaczenia zdrowia oraz poczucia sensu istnienia).

Działalność wychowawcza obejmuje w szczególności:

- współpracę z rodzicami lub opiekunami prawnymi uczniów w celu budowania postawy prozdrowotnej i zdrowego stylu życia,
- kształtowanie hierarchii systemu wartości, w którym zdrowie należy do jednych z najważniejszych wartości,
- wzmacnianie więzi ze szkołą oraz społecznością lokalną,
- kształtowanie przyjaznego klimatu w szkole, budowanie prawidłowych – podmiotowych relacji i więzi pomiędzy wszystkimi podmiotami procesu wychowania,
- wzmacnianie kompetencji wychowawczych nauczycieli, wychowawców oraz rodziców lub opiekunów prawnych uczniów,
- rozwijanie i wspieranie działalności wolontariackiej,
- wspieranie edukacji rówieśniczej i programów rówieśniczych, mających na celu modelowanie postaw prozdrowotnych i prospołecznych.

7. FORMY REALIZACJI I REALIZATORZY PROGRAMU

Zadania programowe są realizowane:

1. Na lekcjach przeznaczonych do dyspozycji wychowawcy klasy.
2. W zakresie godzin realizujących tematykę ścieżek edukacyjnych.
3. Podczas uroczystości szkolnych, apeli, akademii.

4. Na konkursach szkolnych i międzyszkolnych.
5. Na zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych (obozy naukowe, warsztaty tematyczne, wycieczki, rajdy).
6. Podczas różnorodnych działań we współpracy z wychowawcami klas, pracownikami szkoły, rodzicami uczniów, placówkami środowiskowymi, działającymi na rzecz opieki i wychowania (Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, Centrum Pomocy Rodzinie itp.).

Realizatorami programu są wszyscy pracownicy pedagogiczni i niepedagogiczni szkoły, a także podmioty wspierające, czyli placówki opiekuńczo-wychowawcze, organy samorządowe i inne podmioty środowiskowe. Wychowawcy klas odpowiedzialni są ponadto za realizację zadań i efekty pracy wychowawczej w swoich klasach. Zobowiązani są również do stworzenia Programu Wychowawczego Klasy w oparciu o priorytety zawarte w Szkolnym Programie Wychowawczym.

8. STRUKTURA ODDZIAŁYWAŃ WYCHOWAWCZYCH

RADA PEDAGOGICZNA

1. Diagnozuje sytuację wychowawczą w szkole.
2. Proponuje/opracowuje działania strategiczne.
3. Proponuje – w razie zaistniałej potrzeby – zmiany w zatwierdzonych planach pracy.
4. Inspiruje działania innowacyjne i koncepcje programów wychowawczych.
5. Określa zapotrzebowanie klas na konkretne programy profilaktyczne (ogólnopolskie, bądź tworzone w formie autorskiej).
6. Ocenia stan wychowania i dydaktyki w szkole.
7. Prognozuje potrzeby szkoły w zakresie oddziaływań wychowawczych.

NAUCZYCIELE

1. Współpracują z wychowawcami klas w realizacji zadań wychowawczych szkoły i danej klasy.
2. Informują wychowawcę klasy o wszelkich zaobserwowanych problemach uczniów, zarówno w zakresie postępów w nauce, jak i w zachowaniu.

3. Uczestniczą w wycieczkach klasowych i wszelkich imprezach organizowanych przez daną klasę (również celem bliższego ich poznania).
4. Wspierają pracę uczniów uzdolnionych z danego przedmiotu oraz przygotowują ich do konkursów, czy olimpiad.
5. Wspierają uczniów mających problemy w nauce, gratyfikują wszelkie postępy, jakie poczynią.
6. Prowadzą konsultacje dla uczniów i dla rodziców.

WYCHOWAWCA KLASY

1. Identyfikuje ucznia ze szkołą, zapoznaje uczniów i ich rodziców ze wszelkimi dokumentami regulującymi pracę szkoły (Statut Szkoły, Szkolny Program Wychowawczy, Szkolny Program Profilaktyki, Wewnątrzszkolny System Oceniania).
2. Rozpoznaje środowisko rodzinne/wychowawcze ucznia oraz środowisko klasowe.
3. Integruje klasę.
4. Diagnozuje potrzeby wychowawcze uczniów swojej klasy.
5. Bierze udział w pracach Zespołu Wychowawców.
6. Wspólnie z rodzicami i uczniami tworzy Plan Pracy Wychowawczej.
7. Zapoznaje uczniów z tradycjami i obrzędowością szkoły.
8. Wspólnie z rodzicami planuje imprezy i wycieczki klasowe i wszelkie formy pracy pozaszkolnej.
9. Diagnozuje sytuację wychowawczą klasy (zagrożenia, uzależnienia, przejawy patologii).
10. Stwarza warunki do samorealizacji ucznia.
11. Wspólnie z rodzicami ucznia dba o jego rozwój intelektualny i moralny.
12. Ustala z uczniem ocenę z zachowania (uzasadnia swoją propozycję oceny).

RADA RODZIÓW

1. Analizuje i diagnozuje opinie rodziców na temat nauczania i wychowania.
2. Opiniuje plany pracy i programy szkoły.
3. Jest łącznikiem pracy szkoły ze środowiskiem.
4. Współpracuje z Radą Pedagogiczną i Samorządem Uczniowskim.

5. Udziela pomocy materialnej uczniom będącym w potrzebie i dofinansowuje wycieczki i imprezy organizowane przez społeczność szkolną.

RODZICE

1. Współpracują z wychowawcą klasy.
2. Aktywnie uczestniczą w tworzeniu planów wychowawczych.
3. Uczestniczą w ankietach i sondażach.
4. Pomagają w organizowaniu imprez klasowych i szkolnych.
5. Wspierają działania innowacyjne szkoły poprzez własną pracę i pomoc materialną.

SAMORZĄD UCZNIOWSKI

1. Reprezentuje całą społeczność uczniowską oraz każdego ucznia indywidualnie.
2. Współpracuje z dyrekcją szkoły, wychowawcami klas, nauczycielami, pedagogiem szkolnym, psychologiem, administracją szkolną, z rodzicami i środowiskiem lokalnym.
3. Uczestniczy w uchwalaniu Statutu Szkoły, szkolnego Programu Wychowawczego i szkolnego Programu Profilaktyki.
4. Opiniuje osiągnięcia i zachowanie uczniów.
5. Broni praw i godności uczniów pomaga w rozwiązywaniu ich problemów.
6. Uczy zachowań społecznych poprzez realizację powierzonych im zadań.
7. Uczy planowania i osiągania zamierzonych celów.
8. Uczy postaw obywatelskich, rozwija cechy i umiejętności przywódcze.
9. Organizuje imprezy szkolne i pozaszkolne.
10. Podejmuje akcje charytatywne na rzecz potrzebujących uczniów naszej szkoły lub rodzin z terenu miasta.
11. Prowadzi szkolny radiowęzeł.
12. Udziela się czynnie podczas promocji szkoły w środowisku.

DYREKTOR

1. Nadzoruje i kontroluje pracę wychowawczą w szkole.
2. Współpracuje ze wszystkimi podmiotami działań pedagogicznych w szkole.
3. Diagnozuje oczekiwania uczniów i rodziców wobec szkoły.

4. Zabezpiecza bazę materialną szkoły w zakresie realizacji Szkolnego Programu Wychowawczego.
5. Tworzy klimat zgodnej i konstruktywnej współpracy.
6. Umożliwia nauczycielom doskonalenie zawodowe.
7. Współpracuje z pedagogiem szkolnym i Samorządem Uczniowskim w rozwiązywaniu konfliktów na płaszczyźnie uczeń-uczeń, nauczyciel-uczeń-rodzic.
8. Współpracuje z Radą Rodziców w zakresie tworzenia planów pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej.
9. Współpracuje z Radą Rodziców w zakresie pomocy wychowawczej i materialnej dla uczniów.

PEDAGOG SZKOLNY

1. Wspomaga pracę wychowawcy klasy i współpracuje z nim.
2. Diagnozuje środowisko wychowawcze ucznia.
3. Ankietuje uczniów, rodziców i nauczycieli – ankiety tematyczne – oraz dokonuje analizy i wysuwa postulaty i wnioski z badań ankietowych.
4. Prowadzi warsztaty naukowe i zajęcia integracyjno-adaptacyjne.
5. Realizuje programy profilaktyczne o tematyce uzależnionej od zapotrzebowania, oraz prowadzi działalność prozdrowotną (wspólnie z odpowiednimi podmiotami).
6. Prowadzi konsultacje i rozmowy indywidualne z uczniami, nauczycielami, wychowawcami i rodzicami.
7. Uczestniczy w imprezach – zarówno szkolnych, jak i klasowych – oraz w wycieczkach.
8. Organizuje różnorodne akcje związane z pracą charytatywną i wolontariatem.
9. Współpracuje z rodzicami wszystkich uczniów wymagających szczególnej troski wychowawczej.
10. Współpracuje z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną, Służbą Zdrowia, Powiatową Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną w kwestii działań wychowawczych, opiekuńczych i prozdrowotnych.
11. Współpracuje z zaprzyjaźnionymi uczelniami wyższymi (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Katolicki Uniwersytet Lubelski), jako instytucjami mogącymi wspierać rozwój intelektualny uczniów.

12. Współpracuje z pedagogami szkół ponadgimnazjalnych w kwestii wymiany doświadczeń na gruncie zawodowym.

PSYCHOLOG

1. Wspomaga rozwój psychiczny i efektywność uczenia się uczniów.
2. Udziela indywidualnej pomocy psychologicznej uczniom, nauczycielom i rodzicom.
3. Analizuje czynniki wpływające na wszechstronny rozwój młodzieży i zachowanie w środowisku szkolnym, rodzinnym i – w miarę możliwości – pozaszkolnym/rówieśniczym.
4. Ścisłe współpracuje z pedagogiem szkolnym.

ZESPÓŁ WYCHOWAWCÓW

1. Współpracuje z dyrekcją szkoły i nauczycielami.
2. Projektuje zmiany w Szkolnym Programie Wychowawczym.
3. Planuje pracę wychowawczą na poziomie szkoły na każdy rok.
4. Przedstawia propozycję tematów lekcji wychowawczych oraz podejmowanych działań w zakresie wychowania, opieki i profilaktyki.
5. Dokonuje okresowych analiz stopnia realizacji zadań wychowawczych.

9. PRIORYTETY PRACY WYCHOWAWCZEJ SZKOŁY

Wszystkie cele i zadania wychowawcze opisane w poprzednich rozdziałach znajdują swoje odzwierciedlenie w programach wychowawczych poszczególnych klas, a priorytety pracy wychowawczej określono na podstawie diagnozy sytuacji wychowawczej uczniów. Szczególny nacisk kładziony jest natomiast na następujące zagadnienia:

ZAPEWNIANIE UCZNIOM BEZPIECZENSTWA

Poczucie bezpieczeństwa, to jedna z podstawowych potrzeb człowieka, dlatego też zapewnienie jej uczniom podczas pobytu w szkole winno być jej elementarnym zadaniem. Ten cel zamierzamy osiągnąć poprzez:

- Systematyczne diagnozowanie zjawiska agresji, przemocy i nietolerancji oraz innych zjawisk nieakceptowanych społecznie.

- Udzielanie pomocy potencjalnym ofiarom przemocy, dążenie do pojednania oraz oddziaływanie na sprawców przemocy (kierowanie do odpowiednich instytucji, wyciąganie konsekwencji patologicznego ich zachowania).
- Uwrażliwianie i zwracanie uwagi na odpowiedzialność wszystkich podmiotów szkoły za wszelkie przejawy agresji i przemocy w szkole.
- Poprawę skuteczności działalności wychowawczej i profilaktycznej szkoły.
- Podniesienie kompetencji pracowników szkoły w zakresie zapobiegania i interweniowania w sytuacjach zagrożenia.
- Wprowadzenie narzędzi i metod ochrony bezpieczeństwa uczniów i pracowników szkoły.

REALIZACJA OBOWIĄZKU NAUKI

Wagarowanie jest jednym z przejawów niedostosowania społecznego uczniów w obrębie szkoły (potwierdziły to również nasze obserwacje i diagnoza sytuacji wychowawczej w latach ubiegłych). Celem programu wychowawczego jest więc zapobieganie temu niedostosowaniu i dbanie o wysoką frekwencję uczniów poprzez:

- Systematyczne kontrolowanie frekwencji uczniów.
- Dostosowywanie się do stworzonego regulaminu usprawiedliwiania nieobecności uczniów na lekcjach (regulamin ten jest załącznikiem Szkolnego Programu Wychowawczego).
- Odpowiednie motywowanie uczniów do podejmowania trudu zdobywania wiedzy, rozwijania swoich kompetencji i nabywania umiejętności w określonym kierunku.

PROMOWANIE UCZNIÓW ZDOLNYCH

Praca z uczniem zdolnym oraz promowanie jego osiągnięć i stwarzanie mu możliwości wszechstronnego rozwoju, to bardzo ważne zadanie wychowawcze. Uczniowie rozwijający swoje zainteresowania i odnoszący na tej płaszczyźnie sukcesy, stanowią wzór do naśladowania dla innych uczniów, a promowanie jego osiągnięć pozytywnie wpływa na wizerunek szkoły w środowisku lokalnym. Promowanie uczniów zdolnych jako cel programu, realizowany jest poprzez:

- Wychwytywanie potencjału i możliwości uczniów.
- Stwarzanie możliwości brania udziału w konkursach i olimpiadach z różnych dziedzin, do których przygotowują się podczas zajęć pozalekcyjnych i kółek zainteresowań.
- Prezentowanie osiągnięć uczniów na forum szkoły i poza nią oraz odpowiednie ich gratyfikowanie.

PRZYGOTOWANIE UCZNIÓW DO FUNKCJONOWANIA I UDZIAŁU W ŻYCIU SPOŁECZNYM

Uczniowie szkoły ponadgimnazjalnej, to ludzie młodzi wchodzący w dorosłe życie i osiągnący pełnoletniość. Powinni być więc przygotowani do spełniania określonych ról społecznych. W związku z tym, program zapewnić powinien:

- Kształtowanie postaw patriotycznych i obywatelskich młodzieży oraz poszanowanie dla tradycji, kultury i dziedzictwa narodowego.
- Poznawanie dorobku kulturowego regionu oraz angażowanie się w życie społeczności lokalnej.
- Kształtowanie umiejętności skutecznej komunikacji interpersonalnej.
- Rozwijanie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji oraz swobodnego poruszania się w „świecie” technologii informacyjnej.
- Uzmysławianie zasadności pracy wolontariackiej i motywowanie uczniów do podejmowania różnorodnych działań charytatywnych na rzecz osób potrzebujących pomocy i wsparcia.

INTEGRACJA

Zintegrowanie społeczności szkolnej stanowi podstawę pracy placówki. Proces integracyjny trwa w trakcie całego pobytu ucznia w szkole i przyjmuje różne formy:

- Uczestnictwo uczniów klas w warsztatach integracyjnych i wycieczkach.
- Organizacja okolicznościowych imprez klasowych.
- Doraźna pomoc wychowawcy, pedagoga szkolnego czy psychologa w zaadaptowaniu się i odnalezieniu w nowych warunkach.

- Uzmysłowanie uczniom tego, że każda jednostka ludzka jest członkiem określonej społeczności i tą społeczność współtworzą.
- Uzmysłowanie uczniom tego, iż mają ogromny wpływ na własne życie, relacje z innymi i realizację wyznaczanych sobie celów.
- Kształtowanie umiejętności dostrzegania własnych mocnych stron przez ucznia i zobaczenia siebie na tle innych osób.

EDUKACJA EUROPEJSKA

Bardzo istotną kwestią w procesie wychowawczym, obok wychowania prawego człowieka, jest także wychowanie obywatela-Europejczyka. Dlatego tak bardzo ważna jest szeroko pojęta edukacja europejska, rozumiana nie tylko jako nauczanie historii Europy i przybliżanie nazewnictwa związanego chociażby z Unią Europejską, ale także kształtowanie postaw otwartych na wartości i duchowy wymiar przestrzeni europejskiej. Dlatego też program zakłada między innymi:

- Przekazywanie istotnych informacji i wiedzy z zakresu historii krajów europejskich, demokratycznych mechanizmów sprawowania władzy i przeobrażeń ustrojowych w Europie.
- Przygotowywanie młodego człowieka do życia w społeczeństwie demokratycznym, którego członkowie umieją przestrzegać praw człowieka, akceptują odmiennosc i potrafią funkcjonować we wspólnej Europie.
- Kształtowanie świadomości i osobowości europejskiej.

EDUKACJA PROZDROWOTNA I PROFILAKTYKA

Kondycja zdrowotna młodzieży – zarówno zdrowia w sensie fizycznym, jak i psychicznym – jest nienajlepsza. Dlatego też równie ważna jest obok innych płaszczyzn wychowania, edukacja zdrowotna i profilaktyka. Z naszych obserwacji wynika, że zrasta liczba młodzieży ze schorzeniami somatycznymi oraz tych, którzy wychowują się w rodzinach dysfunkcyjnych, mają zaburzoną sferę życia emocjonalnego, wysoki poziom lęku, czasami agresji, niskie poczucie własnej wartości oraz niezadowolenia z osiągnięć szkolnych i kontaktów z innymi. Wychowanie prozdrowotne i promocja zdrowia, staje się jednym z priorytetów Szkolnego Programu Wychowawczego, którego cele zakładają:

- Pogłębianie wiedzy o zdrowiu i czynnikach je warunkujących.
- Uświadamianie korzyści dla zdrowia, wynikających ze zwiększenia aktywności, sprawności i wydolności.
- Kształtowanie umiejętności właściwego reagowania na niebezpieczeństwa zagrażające zdrowiu, życiu i psychice.
- Umożliwienie uczniom uczestnictwa w różnego rodzaju akcjach promujących zdrowie, programach profilaktycznych oraz sesjach i wykładach.

SFERA AKSJOLOGICZNA

Jest to płaszczyzna niezmiernie „delikatna”, a za razem bardzo ważna z punktu widzenia rozwoju duchowego młodego człowieka. Ma też ogromne znaczenie w oddziaływaniach wychowawczych. Właściwe odróżnianie dobra od zła w dzisiejszym konsumpcyjnym świecie – w świecie, gdzie deprecjonuje się wszelkie wartości wyższe – nie jest proste. Dlatego też większy nacisk w oddziaływaniach wychowawczych kładzie się na rozwój tejże sfery młodego człowieka, a w nich:

- Pogłębianie wiedzy religijnej oraz wiary poprzez indywidualne praktyki religijne.
- Kształtowanie umiejętności odróżniania dobra od zła.
- Kształtowanie postawy odpowiedzialności za siebie i innych.
- Uwrażliwianie na potrzeby innych, poprzez działalność wolontariacką.

10. ORGANIZACJA POMOCY PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ

Pomocy psychologiczno – pedagogicznej w szkole udzielają nauczyciele, wychowawcy oraz pedagog szkolny. Jeżeli wymaga tego dobro ucznia, do zadań pomocowych włączeni zostają specjaliści z danej dziedziny.

1. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest organizowana i udzielana we współpracy z:
 - Rodzicami uczniów;
 - Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną oraz poradniami specjalistycznymi;
 - Organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży.
2. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w szkole jest udzielana z inicjatywy:

- Ucznia;
 - Rodziców ucznia;
 - Nauczyciela/wychowawcy;
 - Specjalisty
 - Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej.
3. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana jest w formie:
- Zajęć rozwijających uzdolnienia;
 - Zajęć dydaktyczno-wyrównawczych;
 - Porad i konsultacji.
 - Wspierających rozmów indywidualnych.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana rodzicom uczniów i nauczycielom w formie porad, konsultacji, warsztatów i szkoleń.

4. Zadania dyrektora szkoły w ramach organizowania i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole:
- Odpowiada za przygotowanie rady pedagogicznej do udzielania pomocy – psychologiczno – pedagogicznej w szkole i za jej realizację.
 - Tworzy procedurę udzielania pomocy psychologiczno – pedagogicznej w szkole.
5. Zadania nauczycieli, wychowawców oraz pedagoga szkolnego:
- Rozpoznanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów, w tym uczniów uzdolnionych, oraz zaplanowanie sposobów ich zaspokojenia, wynikających w szczególności z niepełnosprawności, z zagrożenia niedostosowaniem społecznym lub z niedostosowania społecznego, ze szczególnych uzdolnień, ze specyficznych trudności w uczeniu się, z zaburzeń komunikacji językowej, z choroby przewlekłej, z sytuacji kryzysowych w rodzinie lub sytuacji traumatycznych, z niepowodzeń edukacyjnych, zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą;
 - Wspieranie rodziców i prawnych opiekunów w rozwiązywaniu problemów wychowawczych i dydaktycznych oraz rozwijaniu ich umiejętności

wychowawczych

w celu zwiększania efektywności pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów;

- Rozpoznanie zainteresowań i uzdolnień uczniów, w tym uczniów szczególnie uzdolnionych, oraz zaplanowanie wsparcia związanego z rozwijaniem zainteresowań i uzdolnień uczniów;
- Doradztwo edukacyjno-zawodowe.

6. Procedura organizowania pomocy psychologiczno-pedagogicznej

- Po zgłoszeniu potrzeby objęcia pomocą danego ucznia, wychowawca klasy planuje i koordynuje pomoc udzielaną uczniowi;
- Wychowawca wspólnie z nauczycielami analizuje potrzeby ucznia oraz organizują odpowiednie formy pomocy;
- W przypadku uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego – wychowawca wraz z nauczycielami uczącymi w danej klasie opracowuje Indywidualny Program Edukacyjno-Terapeutyczny (IPET);
- Wychowawca klasy po ustaleniu zakresu pomocy, przekazuje rodzicom ucznia informację dotyczącą form pomocowych udzielanych przez szkołę;
- Wychowawca klasy, do której uczęszcza uczeń monitoruje efekty udzielanej pomocy i jeżeli zaistnieje taka potrzeba modyfikuje formy pomocy;
- Obowiązkiem wychowawcy klasy – bądź dyrektora szkoły – jest współpraca z rodzicami oraz w zależności od potrzeb ucznia, z nauczycielami, specjalistami i poradnią psychologiczno-pedagogiczną.

7. Dokumentacja udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej:

W przypadku uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, opracowywany jest dokument **Indywidualny Program Edukacyjno-Terapeutyczny (IPET)**. Zawiera on:

- Cele edukacyjne i terapeutyczne (ogólne i szczegółowe);
- Dostosowania wymagań edukacyjnych wynikających z programu nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia;

- Rodzaj i zakres zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem, w tym przypadku: ucznia niepełnosprawnego – zakres działań o charakterze rewalidacyjnym, ucznia niedostosowanego społecznie – zakres działań o charakterze resocjalizacyjnym, ucznia zagrożonego niedostosowaniem społecznym – zakres działań o charakterze socjoterapeutycznym;
- Formy i metody pracy z uczniem;
- Formy, sposoby i okres udzielania uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wymiar godzin, w których poszczególne formy pomocy będą realizowane, ustalone przez dyrektora szkoły;
- Działania wspierające rodziców oraz zakres współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, w tym poradniami specjalistycznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli, organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży;
- Zajęcia rewalidacyjne i resocjalizacyjne oraz inne;
- Zakres współpracy nauczycieli i specjalistów z rodzicami ucznia w realizacji zadań;
- Informacje o sposobach monitorowania i ewaluacji pracy z uczniem.

Dokument IPET musi uwzględniać zapisy zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, opracowuje się go na okres, na który zostało wydane orzeczenie, nie dłuższy jednak niż etap edukacyjny.

W przypadku uczniów mających opinię z poradni psychologiczno-pedagogicznej nauczyciele są zobowiązani do dokumentowania swoich działań w indywidualnych lub grupowych programach pomocy psychologiczno-pedagogicznej przedstawionych w dzienniku zajęć.

11. WSPÓŁPRACA Z RODZICAMI/PRAWNYMI OPIEKUNAMI UCZNIÓW

Współpraca wychowawcza szkoły z rodzicami/prawnymi opiekunami uczniów, ma na celu dobro poszczególnych uczniów i ogółu społeczności uczniowskiej oraz usprawnienie pracy wychowawczej z uczniami. W związku z tym ustalono iż:

- Rodzice współpracują ze szkołą za pośrednictwem Rady Rodziców i klasowych rad rodziców;
- Rodzice współtworzą i opiniują szkolne dokumenty określające działalność edukacyjną szkoły: Program Wychowawczy Szkoły i Program Profilaktyki Szkoły, Wewnątrzszkolny System Oceniania i inne;
- Szkoła umożliwia rodzicom zapoznanie się z planowanymi działaniami wychowawczymi, programami nauczania oraz zasadami oceniania;
- Rodzice współuczestniczą we wszystkich zamierzeniach szkoły dotyczących ich dziecka;
- Rodzice biorą udział w imprezach organizowanych przez szkołę;
- Nauczyciele i wychowawcy informują rodziców o podejmowanych działaniach i zamierzeniach wychowawczych;
- Nauczyciele i wychowawcy zawiadamiają rodziców o ważnych sprawach i wydarzeniach w szkole i w klasie;
- Szkoła zapewnia rodzicom możliwość indywidualnych konsultacji z pedagogiem szkolnym, nauczycielami, wychowawcami klas, dyrektorem szkoły;
- Szkoła zapewnia rodzicom możliwość uczestniczenia w różnorodnych uroczystościach szkolnych oraz prelekcjach poświęconych zagadnieniom wychowawczym;
- Rodzice mają prawo do uzyskiwania w atmosferze życzliwości rzetelnej informacji na temat swojego dziecka, jego zachowania, postępów w nauce i przyczyn trudności w szkole;
- Rodzice mają możliwość zwolnienia ucznia z zajęć lekcyjnych oraz obowiązek usprawiedliwienia jego nieobecności w szkole;
- Szkoła oczekuje od rodziców rzetelnej informacji na temat zdrowia dziecka oraz jego potrzeb opiekuńczo – wychowawczych;
- Rodzice ponoszą odpowiedzialność materialną za zniszczenia i kradzieże dokonane w szkole przez swoje dzieci.

Współpraca szkoły z rodzicami powinna przebiegać wg następujących zasad:

- Partnerstwa;
- Wielostronnego przepływu informacji;

- Jedności oddziaływań;
- Aktywności i systematyczności.

Formy współpracy wychowawczej z rodzicami :

- Spotkania zbiorowe i indywidualne z poszczególnymi podmiotami szkoły;
- Spotkania okolicznościowe;
- Spotkania z okazji uroczystości i imprez szkolnych (klasowych);
- Spotkania z ekspertami;
- kontakty korespondencyjne i telefoniczne.

12. PODMIOTY WSPOMAGAJĄCE REALIZACJĘ PROGRAMU WYCHOWAWCZEGO SZKOŁY

W pracy opiekuńczo-wychowawczej oraz profilaktyczno-prewencyjnej naszą szkołę wspierają następujące instytucje:

1. Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna:

- Kontakty dotyczące przede wszystkim pomocy w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych, wychowawczych, uzgodnień dotyczących pomocy psychoterapeutycznej i psychopedagogicznej, organizowania warsztatów na terenie szkoły dla uczniów i nauczycieli.

2. Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Jarosławiu – Wydział oświaty Zdrowotnej:

- Szkolenia dotyczące wprowadzonych programów profilaktyki zdrowotnej oraz ich ewaluacji;
- Możliwość korzystania z materiałów dydaktycznych- (filmy, książki, ulotki, plakaty);
- Konsultacje dotyczące działań prozdrowotnych.

3. Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Rzeszowie:

- Szkolenia dotyczące realizacji ogólnopolskich programów profilaktycznych i prozdrowotnych, np. realizacji programu profilaktycznego: „ARS – czyli jak dbać o miłość?”
- Udział młodzieży szkolnej w konkursach organizowanych przez Tą instytucję.

4. Zespół Placówek Oświatowo-Wychowawczych w Jarosławiu:

- Kontakty z wychowawcami uczniów mieszkających w placówce, dotyczące postępów w nauce ich zachowania oraz frekwencji w szkole i w tejże placówce;
- Konsultacje dotyczące wspólnych działań w zakresie rozwiązywania zaistniałych problemów.

5. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie:

- Współpraca w zakresie realizacji założeń programowych klas LO z innowacją psychologiczno-pedagogiczną;
- Współorganizacja sesji edukacyjnych, zajęć ze studentami UMCS w Lublinie oraz obozów naukowych dla młodzieży;
- Realizacja wspólnych przedsięwzięć naukowych (współautorstwo artykułów i publikacji naukowych).

6. Akademia Ignatianum w Krakowie:

- Współpraca w zakresie realizacji założeń programowych klas LO z innowacją pedagogiczno-psychologiczną;
- Współorganizacja sesji edukacyjnych, zajęć ze studentami akademii oraz obozów naukowych dla młodzieży.

7. Policja:

- Spotkania z młodzieżą oraz prelekcje tematyczne;
- Konsultacje w ramach programu – „Bezpieczny Jarosław”.

8. Miejskie Przedszkole nr 3 im. Marii Kownackiej w Jarosławiu:

- Współpraca w zakresie realizacji założeń programowych klas LO z innowacją pedagogiczno-psychologiczną (prowadzenie zajęć w grupach przedszkolnych przez

uczniów szkoły oraz możliwość obserwacji zajęć prowadzonych przez nauczycieli przedszkola).

9. Miejski Dom Kultury:

- Współpraca w ramach organizacji imprez szkolnych;
- Udział młodzieży w realizowanych Projektach Kulturalno – Oświatowych;
- Udział młodzieży w konkursach i przeglądach piosenki.

10. Jarosławskie Stowarzyszenie Oświaty i Promocji Zdrowia:

- Udział szkoły w realizowanych programach, projektach i przedsięwzięcia z zakresu promocji zdrowia;
- Szkolenia tematyczne.

11. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Jarosławiu:

- Praca w grupie roboczej Zespołu Interdyscyplinarnego ds. przemocy w rodzinie.

12. Katolickie Stowarzyszenie Antynarkotykowe KARAN w Rzeszowie:

- Współpraca w ramach profilaktyki uzależnień;
- Warsztaty, konsultacje, materiały dydaktyczne.

13. SZCZEGÓŁOWE ZADANIA PROGRAMU

I. ZAPEWNIENIE UCZNIOM BEZPIECZEŃSTWA

CELE WYCHOWAWCZE SFORMULOWANE W POSTACI ZADAŃ	FORMY I SPOSOBY REALIZACJI	OCZEKIWANE EFEKTY	REALIZUJĄCY/ ODPOWIEDZIALNI	TERMIN
1. Podniesienie poczucia bezpieczeństwa wszystkich podmiotów w szkole	<ul style="list-style-type: none"> - wprowadzenie grafiku stałych dyżurów nauczycieli i pracowników szkoły na korytarzach, - bieżące odczytywanie zapisu z zainstalowanego monitoringu w celu eliminowania zachowań niepożądanych, - informowanie uczniów o istniejących formach zapewniania im bezpieczeństwa, - wdrażanie do przestrzegania norm i regulaminów szkolnych w zakresie bezpieczeństwa. 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń ma świadomość tego, iż w szkole prowadzone są działania zapewniające mu bezpieczeństwo na terenie szkoły, - uczeń zna i przestrzega zasad bezpieczeństwa i regulaminów szkolnych, właściwie traktuje obowiązki ucznia i zachowuje się według przyjętych norm postępowania. 	<ul style="list-style-type: none"> - Dyrektor szkoły - Kierownik gospodarczy - Wychowawcy klas 	Początek każdego nowego roku szkolnego oraz na bieżąco
2. Podnoszenie umiejętności i kompetencji nauczycieli w zakresie zapewniania uczniom bezpieczeństwa	<ul style="list-style-type: none"> - szkolenia Rady Pedagogicznej i pracowników niepedagogicznych szkoły w zakresie zapewniania uczniom należytej opieki i bezpieczeństwa (szkolenia tematyczne), - współpraca szkoły z organami policji 	<ul style="list-style-type: none"> - świadomi i przeszkoleni pracownicy szkoły, potrafiący udzielić pierwszej pomocy potrzebującym oraz znający procedury postępowania w przypadku ujawnienia zachowań ryzykownych, społecznie nieakceptowanych i zagrażającym bezpieczeństwu innych, 	<ul style="list-style-type: none"> - Dyrektor szkoły i inspektor BHP 	Zgodnie z harmonogramem pracy szkoły - Na bieżąco

	<p>i prokuratury oraz z kuratorami sądowymi i społecznymi w celu przeciwdziałania zagrożeniom i patologii,</p> <ul style="list-style-type: none"> - przestrzeganie i wdrażanie przyjętych procedur postępowania (np. współpracy szkoły z policją), - organizowanie spotkań uczniów z przedstawicielami różnych instytucji, dotyczących szeroko pojmowanego bezpieczeństwa. 	<ul style="list-style-type: none"> - znajomość bieżących problemów młodzieży i najczęstszych przejawów niedostosowania społecznego (w tym również naszych uczniów), - znajomość treści poszczególnych procedur i umiejętność ich zastosowania w różnych sytuacjach, - uczeń potrafi zachować się racjonalnie w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa swojego i innych oraz udzielić pierwszej pomocy potrzebującym. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pedagog szkolny i wychowawcy klas - Wszyscy pracownicy szkoły - Wychowawcy klas 	<ul style="list-style-type: none"> - Zgodnie z harmonogramem pracy wychowawcy
<p>3. Doskonalenie umiejętności wychowawczych rodziców w zakresie bezpieczeństwa</p>	<ul style="list-style-type: none"> - przygotowywanie ofert spotkań z rodzicami i zajęć warsztatowych na temat rozwoju psychofizycznego młodzieży, - pedagogizacja rodziców o tematyce związanej ze zdiagnozowanymi bieżącymi problemami uczniów, - rozpowszechnianie wśród rodziców ulotek informacyjnych na temat możliwości uzyskiwania pomocy i wsparcia, np. w sytuacji przemocy w rodzinie, czy pomocy dzieciom poszkodowanym i pokrzywdzonym. 	<ul style="list-style-type: none"> - świadomi współczesnych zagrożeń oraz kompetentni – wyposażeni w odpowiednie umiejętności, członkowie rodzin uczniów, - zaznajomieni z bieżącymi problemami i współpracujący ze szkołą rodzice uczniów. 	<ul style="list-style-type: none"> - Psycholog – pracownik szkoły - Pedagog szkolny - Pedagog szkolny i psycholog 	<ul style="list-style-type: none"> Na bieżąco W zależności od potrzeb (nie mniej niż raz w roku szkolnym) Na bieżąco
<p>4. Podnoszenie poziomu dyscypliny w szkole, jako jeden z czynników dbania o bezpieczeństwo</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zapoznanie uczniów i rodziców z zapisami w dokumentach szkolnych dotyczącymi obowiązków uczniów, w szczególności w zakresie: 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń i jego rodzice znają treści poszczególnych dokumentów szkolnych, związanych z obowiązkami uczniów i zgadzają się z nimi, 	<ul style="list-style-type: none"> - Dyrektor szkoły i wychowawcy klas. 	<ul style="list-style-type: none"> Początek każdego roku szkolnego w klasach pierwszych.

	<ul style="list-style-type: none"> * udziału w zajęciach edukacyjnych, przygotowaniu się do nich oraz właściwego zachowania w ich trakcie, * usprawiedliwiania nieobecności w określonym terminie oraz w określonej formie, * dbania o schludny wygląd, * warunków korzystania z telefonów komórkowych i innych urządzeń elektronicznych na terenie szkoły, * właściwego zachowania wobec wszystkich podmiotów szkoły, <p>- konsekwentne stosowanie kar za zachowania nieakceptowane społecznie i łamanie regulaminów szkolnych,</p> <p>- promowanie zachowań pozytywnych i promowanie uczniów wyróżniających się właściwą postawą uczniowską</p>	<p>- uczeń jest świadomy wszelkich konsekwencji związanych z niewłaściwym zachowaniem i jest zmotywowany do prezentowania postawy właściwej.</p>	<p>- Wychowawcy klas</p>	<p>Na bieżąco</p>
<p>5. Ochrona uczniów przed treściami niewłaściwymi i demoralizującymi</p>	<ul style="list-style-type: none"> - instalowanie i aktualizowanie w komputerach szkolnych oprogramowania zabezpieczającego przed dostępem do treści niebezpiecznych (pornografia, eksponowanie brutalności i przemocy, zawierające treści naruszające normy obyczajowe, propagujące nienawiść i dyskryminację), - podnoszenie świadomości uczniów odnośnie uwarunkowań, skali i form szkodliwych następstw manipulacji stosowanych w środkach masowego przekazu, - podejmowanie działań profilaktycznych, mających na celu zapobieganie wykorzystywaniu nieletnich w pornografii, 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń ma zapewnione bezpieczeństwo podczas korzystania z komputerów szkolnych, - uczeń zna pojęcie manipulacji i ma świadomość jej szkodliwych następstw – zwłaszcza w środkach masowego przekazu, - uczeń jest świadomy szerokiej skali przestępczości i łamania prawa przez nieletnich oraz wie, jakie zagrożenie 	<ul style="list-style-type: none"> - Nauczyciele-informatycy - Wychowawcy klas, pedagog szkolny - Pedagog szkolny i kompetentne podmioty 	<p>Na bieżąco</p> <p>Zgodnie z harmonogramem pracy wychowawcy</p>

	prostytcji, pedofilii – poprzez podnoszenie wiedzy i świadomości zagrożenia na tej płaszczyźnie.	niesie za sobą pornografia, prostytucja czy pedofilia.		
--	--	--	--	--

II. REALIZACJA OBOWIĄZKU NAUKI

CELE WYCHOWAWCZE SFORMUŁOWANE W POSTACI ZADAŃ	FORMY I SPOSOBY REALIZACJI	OCZEKIWANE EFEKTY	REALIZUJĄCY/ ODPOWIEDZIALNI	TERMIN
1. Motywowanie uczniów do zaangażowania i pełnego uczestnictwa w zajęciach lekcyjnych	<ul style="list-style-type: none"> - rozszerzanie tematyki zajęć lekcyjnych o ciekawe treści, które związane są z materiałem nauczania, a mogą bardziej zainteresować uczniów, - stosowanie różnorodnych metod nauczania, zwłaszcza metod aktywizujących, - wyróżnianie/nagradzanie poszczególnych uczniów i klasy za wysoką frekwencję i osiągnięte wysokie wyniki w nauce, - wprowadzanie tematyki lekcji wychowawczych motywujących uczniów do nauki, - umożliwianie uczniom brania udziału w różnych konkursach, zawodach, olimpiadach i projektach. 	<ul style="list-style-type: none"> - zwiększenie zainteresowania ucznia treściami przekazywanymi na lekcjach i zmotywowanie go do podejmowania różnorodnych działań, zmierzających do poszerzania wiedzy i nabywania nowych umiejętności, - zwiększenie liczby uczniów osiągających świadectwa z wyróżnieniem oraz biorących udział w różnych przedsięwzięciach związanych z edukacją. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nauczyciele poszczególnych przedmiotów, wychowawcy klas 	Na bieżąco
2. Systematyczna kontrola frekwencji uczniów i	<ul style="list-style-type: none"> - rzetelne i systematyczne wypełnianie dokumentacji szkolnej (dzienniki lekcyjne, dzienniki zajęć dodatkowych), 		<ul style="list-style-type: none"> - Wychowawcy klas. - Nauczyciele uczyący. 	Na bieżąco

<p>ograniczenie wagarowania poprzez współpracę z instytucjami sprawującymi nadzór nad nieletnimi</p>	<ul style="list-style-type: none"> - monitorowanie frekwencji uczniów, szczególnie tych, którzy mieli doświadczenia z wagarowaniem (sporządzenie listy uczniów o dużej absencji przez wychowawców oraz praktykowanie półrocznych sprawozdań w tym zakresie przez pedagoga szkolnego), - współpraca z Policją i Strażą Miejską w kwestii przekazywania informacji na temat wagarujących uczniów w godzinach pracy szkoły, - udział w różnorodnych programach zapobiegającym wagarowaniu uczniów, - organizowanie spotkań z przedstawicielami instytucji państwowych, sprawujących nadzór nad młodzieżą, w celu uświadamiania skutków prawnych zawinionej absencji i nierealizowania obowiązku szkolnego oraz najczęstszych przestępstw i wykroczeń popełnianych podczas wagarów przez młodzież szkolną. 	<ul style="list-style-type: none"> - zmniejszenie liczby uczniów wagarujących – w efekcie poprawa frekwencji w całej szkole, - uczeń jest świadomy skutków wagarowania i możliwości popadania w konflikt z prawem (świadomie i nieświadomie). 	<ul style="list-style-type: none"> - Wychowawcy klas - Pedagog szkolny - Dyrektor szkoły - Pedagog szkolny 	<p>Na bieżąco. Na podsumowanie półrocza i na koniec roku szkolnego</p> <p>Na bieżąco</p> <p>Zgodnie z planem pracy szkoły</p> <p>.</p>
<p>3. Zapobieganie samowolnemu opuszczaniu terenu szkoły przez uczniów w trakcie trwania lekcji i podczas przerw</p>	<ul style="list-style-type: none"> - stałe dyżury nauczycieli i podczas przerw, - monitorowanie wejść do budynku przez pracowników szkoły 	<ul style="list-style-type: none"> - zwiększona kontrola uczniów opuszczających budynek szkoły. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nauczyciele uczący i dyżurujący oraz wszyscy pracownicy szkoły 	<p>Na bieżąco</p>

III. PROMOWANIE UCZNIÓW ZDOLNYCH

CELE WYCHOWAWCZE SFORMUŁOWANE W POSTACI ZADAŃ	FORMY I SPOSOBY REALIZACJI	OCZEKIWANE EFEKTY	REALIZUJĄCY/ ODPOWIEDZIALNI	TERMIN
<p>1. Podnoszenie umiejętności i kompetencji nauczycieli w zakresie pracy z uczniem zdolnym</p>	<ul style="list-style-type: none"> - przeprowadzanie szkoleń Rady Pedagogicznej w zakresie pracy z uczniem zdolnym, - zapoznawanie się z treścią programów wspierających rozwój dzieci zdolnych, - wzbogacanie biblioteki szkolnej o nowe pozycje wydawnicze, związane z pracą z uczniem zdolnym. 	<ul style="list-style-type: none"> - dobrze przygotowana i świadoma problematyki kadra nauczycieli, - biblioteka szkolna dobrze wyposażona w pomoce dydaktyczne, niezbędne do pracy z uczniem zdolnym. 	<ul style="list-style-type: none"> - Dyrektor szkoły - Wszyscy nauczyciele - Bibliotekarz szkolny 	<p>Zgodnie z zapotrzebowaniem, nie rzadziej niż raz na trzy lata</p> <p>Na bieżąco</p>
<p>2. Dostrzeganie uczniów zdolnych i udzielanie pomocy w zakresie rozwijania ich zainteresowań, możliwości i predyspozycji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - diagnozowanie uczniów klas pierwszych w zakresie ich możliwości, zdolności, zainteresowań i predyspozycji (narzędzia standaryzowane i własne), - motywowanie uczniów do nauki i podejmowania działań na rzecz rozwijania własnych zainteresowań, - zachęcanie uczniów do brania udziału w zawodach sportowych, konkursach przedmiotowych, olimpiadach i projektach, - wspieranie i pomaganie uczniom podczas przygotowań do różnorodnych konkursów, - zachęcanie do poszerzania własnych horyzontów, czytania fachowej literatury, 	<ul style="list-style-type: none"> - stworzona lista uczniów zdolnych wraz z kierunkami ich zainteresowań, - zmotywowana i aktywna młodzież szkolna, podejmująca działania w kierunku rozwijania swoich zdolności, 	<ul style="list-style-type: none"> - Wychowawcy klas pierwszych 	<p>Październik każdego roku szkolnego</p> <p>Na bieżąco</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - zachęcanie uczniów do udzielania pomocy w nauce uczniom słabszym w ramach pomocy koleżeńskiej, - przekazywanie informacji – również w ramach doradztwa zawodowego – o możliwościach dalszego kształcenia na wyższym szczeblu (spotkania z doradcą zawodowym, kontakt z przedstawicielami uczelni wyższych). 	<ul style="list-style-type: none"> - zadowoleni i odpowiednio pokierowani absolwenci szkoły. 		<p>W pierwszym okresie ostatniego roku nauki szkolnej (klasa maturalna)</p>
<p>3. Poszerzanie działalności pozalekcyjnej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - prowadzenie na terenie szkoły zajęć pozalekcyjnych, kółek zainteresowań, - umożliwianie uczniom szkoły brania udziału w spotkaniach z przedstawicielami wyższych uczelni, z ludźmi różnych grup zawodowych, w szkoleniach i warsztatach tematycznych, - organizowanie na terenie szkoły konkursów przedmiotowych, konkursów klas na najwyższą średnią ocen, - organizowanie wyjazdów do kina, teatrów, muzeów, wycieczek naukowych i krajoznawczych, wyjść na wystawy, - prowadzenie działalności wolontariackiej na terenie naszego miasta. 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń ma możliwość rozwijania swoich zdolności poprzez uczestnictwo w zajęciach, kierunkowo związanych z jego zainteresowaniami, - uczeń rozwija i kształtuje swoją osobowość, również w sferze emocjonalnej i moralnej i duchowej. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nauczyciele poszczególnych przedmiotów - Pedagog szkolny - Opiekun Szkolnego Koła Caritas 	<p>W całym roku szkolnym</p>
<p>4. Promowanie osiągnięć uczniów</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nagradzanie osiągnięć uczniów poprzez pochwałę w obecności całej społeczności szkolnej oraz poprzez wręczane dyplomów 	<ul style="list-style-type: none"> - nagradzany uczeń podnosi swoją samoocenę, co wpływa pozytywnie na jego rozwój i poczucie własnej wartości. 	<ul style="list-style-type: none"> - Dyrektor szkoły 	<p>Na bieżąco</p>

	<p>i nagrody rzeczowe,</p> <ul style="list-style-type: none"> - prezentowanie osiągnięć ucznia, poprzez zamieszczanie stosownych informacji w lokalnej prasie i na stronie internetowej szkoły, - przyznawanie stypendiów naukowych i wysuwanie kandydatury ucznia do Stypendium Prezesa Rady Ministrów 	<p>To z kolei motywuje go do dalszego działania.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Nauczyciele - Administrator strony internetowej - Dyrektor szkoły - Wychowawcy klas 	
<p>5. Doskonalenie umiejętności wychowawczych rodziców uczniów w zakresie pracy z dzieckiem zdolnym</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uświadamianie rodzicom specyfiki pracy z dzieckiem zdolnym, odpowiedniego prowadzenia i motywowania do podejmowanych działań, - proponowanie zajęć wspierających i warsztatów dla rodziców dzieci zdolnych oraz prezentowanie literatury fachowej, - wspieranie rodziców poprzez rozmowy indywidualne i podczas spotkań wywiadowczych. 	<p>- wzmocnione działania wychowawcze wobec ucznia, poprzez współpracę z rodzicami. Uczeń, otrzymujący wsparcie z kilku stron, lepiej funkcjonuje w sferze emocjonalnej i intelektualnej.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Psycholog zatrudniony w szkole - Pedagog szkolny - Wychowawcy klas 	<p>Na bieżąco</p>

IV. PRZYGOTOWANIE UCZNIÓW DO FUNKCJONOWANIA I UDZIAŁU W ŻYCIU SPOŁECZNYM

CELE WYCHOWAWCZE SFORMUŁOWANE W POSTACI ZADAŃ	FORMY I SPOSOBY REALIZACJI	OCZEKIWANE EFEKTY	REALIZUJĄCY/ ODPOWIEDZIALNI	TERMIN
<p>1. Rozwijanie umiejętności w zakresie komunikacji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - prowadzenie warsztatów tematycznych rozwijających umiejętności skutecznego 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń wyposażony w odpowiednią wiedzę i umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej, 	<ul style="list-style-type: none"> - Psycholog - Pedagog szkolny 	<p>Zgodnie z harmonogramem</p>

<p>interpersonalnej i skutecznego porozumiewania się oraz umiejętności asertywnych i empatycznych</p>	<p>porozumiewania się, umiejętności asertywnych i empatycznych,</p> <ul style="list-style-type: none"> - prowadzenie zajęć warsztatowych w zakresie mediacji i negocjacji oraz w zakresie konstruktywnego rozwiązywania konfliktów, - prowadzenie zajęć usprawniających umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji i poruszania się w świecie technologii informacyjnej, - angażowanie uczniów do pracy przy redagowaniu szkolnej gazetki, przygotowywaniu artykułów na stronę szkoły i do pracy w szkolnym radiowęźle oraz do pomocy w przygotowywaniu programów na apele okolicznościowe. 	<p>umiejętności mediacyjne i negocjacyjne przydatne w codziennym życiu; wie, co to jest empatia i potrafi przyjąć postawę asertywną, kiedy wymaga tego stosowna sytuacja,</p> <p>- uczeń potrafi wywiązywać się z poleconych do wykonania zadań i jest za nie odpowiedzialny; potrafi pracować w grupie, korzysta z zasobów wiedzy i umiejętności innych – dla dobra wspólnego.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Specjalista prowadzący warsztaty - Opiekun Samorządu Szkolnego i jego członkowie 	<p>Na bieżąco</p>
<p>2. Angażowanie uczniów w życie społeczności lokalnej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uczestnictwo młodzieży naszej szkoły w różnych akcjach i przedsięwzięciach organizowanych przez społeczność lokalną (tj. Piknik Charytatywny „Z bliźnim na majówkę”, Mikołajkowy Koncert Charytatywny, zbiórka odzieży i żywności trwałej na rzecz potrzebujących mieszkańców i inne), - informowanie o działalności lokalnych placówek kulturalnych, współpraca z nimi i zachęcanie do korzystania z ich oferty, - współpraca z innymi placówkami oświatowymi z terenu miasta, poprzez organizowanie wspólnych imprez, zawodów sportowych itp., 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń zaangażowany w życie społeczności lokalnej, zna bieżące potrzeby mieszkańców miasta, włącza się w akcje charytatywne na rzecz potrzebujących, - uczeń jest zaznajomiony z ofertą placówek kulturalnych i chętnie z nich korzysta. 	<ul style="list-style-type: none"> - Samorząd Uczniowski - Opiekun szkolnego Koła Caritas - Nauczyciele WOS, historii i języka polskiego 	<p>Na bieżąco – zgodnie z harmonogramem</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - współpraca z świetlicami charytatywnymi, działającymi przy jarosławskich parafiach, - promowanie zachowań charakterystycznych dla społeczeństwa obywatelskiego, również poprzez współpracę w ramach różnych organizacji. 			
<p>3. Poznanie dziedzictwa kultury narodowej i regionalnej. Kształtowanie postaw patriotycznych i poszanowania dla tradycji narodowych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - organizowanie wycieczek do muzeów regionalnych, do teatru, miejsc pamięci narodowej oraz o znaczeniu historycznym i kulturalnym, - promowanie zachowań i postaw ceniących wartość kultury, budowanie tożsamości narodowej i regionalnej, - kształtowanie postawy szacunku do <i>Małej Ojczyzny</i>, - organizowanie uroczystości szkolnych z okazji świąt państwowych, ważnych wydarzeń w życiu narodu i społeczności lokalnej, - udział w uroczystościach miejskich – reprezentowanie szkoły przez Poczёт Sztandarowy, - organizowanie Święta Patrona Szkoły – przybliżanie sylwetki Juliusza Słowackiego uczniom. 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń zna miejsca i instytucje ważne dla regionu i państwa, szanuje symbole narodowe, dba o kulturę słowa; bierze udział w uroczystościach państwowych i rozumie ich znaczenie w budowaniu tożsamości narodowej; godnie reprezentuje szkołę na zewnątrz, poprzez udział w różnych uroczystościach, - uczeń zaangażowany w organizację Święta Patrona Szkoły, znający jego życiorys i wkład w dorobek kultury narodu. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wychowawcy klas - Wszystkie podmioty szkoły - Nauczyciele - Nauczyciele języka polskiego i historii 	<p>Zgodnie z harmonogramem</p> <p>Przez cały czas trwania nauki w szkole</p> <p>Zgodnie z harmonogramem imprez szkolnych</p>

V. INTEGRACJA SPOŁECZNOŚCI SZKOLNEJ

CELE WYCHOWAWCZE SFORMUŁOWANE W POSTACI ZADAŃ	FORMY I SPOSOBY REALIZACJI	OCZEKIWANE EFEKTY	REALIZUJĄCY/ ODPOWIEDZIALNI	TERMIN
1. Integracja zespołu klasowego na początku cyklu kształcenia	<ul style="list-style-type: none"> - organizowanie wycieczek, zajęć i warsztatów sprzyjających zintegrowaniu grupy klasowej/szkolnej, - poznawanie wychowanków przez wychowawcę klasy, również poprzez studiowanie dokumentacji szkolnej ucznia, - prowadzenie zajęć w ramach lekcji do dyspozycji wychowawcy, według opracowanych scenariuszy zajęć integracyjnych. 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń czuje się dobrze w grupie klasowej, do której należy. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wychowawcy klas pierwszych - Wychowawcy klas 	<ul style="list-style-type: none"> Wrzesień każdego nowego roku szkolnego Według harmonogramu
2. Zapoznanie uczniów z obowiązującymi w szkole prawami, obowiązkami i zasadami jej funkcjonowania	<ul style="list-style-type: none"> - lekcja wychowawcza - zapoznanie uczniów ze stosownymi dokumentami szkolnym (Statut szkoły, WSO, regulaminy, itp.), - oprowadzenie uczniów po budynku szkoły w celu pokazania wszystkich istotnych dla ucznia miejsc (gabinet dyrektora szkoły, gabinet pedagoga szkolnego, gabinet medyczny, szatnie) oraz drogi ewakuacyjnej. 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń zapoznany z treścią ważnych dokumentów szkolnych i topografią budynku szkolnego. Środowisko szkolne nie jest mu obce. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wychowawcy klas pierwszych 	<ul style="list-style-type: none"> Wrzesień – klasa pierwsza
3. Integracja wewnątrzklasowa	<ul style="list-style-type: none"> - wspólne opracowanie „Kodeksu klasowego”/”Kontraktu klasowego”, regulującego formy funkcjonowania i zachowanie w klasie, 	<ul style="list-style-type: none"> - członkowie grupy klasowej znają i przestrzegają wspólnie opracowanych zasad funkcjonowania, unikają konfliktów poprzez konstruktywnie rozwiązywanie problemów, 	<ul style="list-style-type: none"> - Wychowawcy klas 	<ul style="list-style-type: none"> Wrzesień – klasa pierwsza Według potrzeb

	<ul style="list-style-type: none"> - zapobieganie konfliktom poprzez konstruktywne rozwiązywanie problemów, - podejmowanie różnych inicjatyw klasowych (wspólne organizowanie wycieczek, imprez klasowych, szkolnych, organizowanie pomocy koleżeńskiej w nauce i wsparcia). 	<ul style="list-style-type: none"> - uczniowie chętnie angażują się w podejmowane wspólnie inicjatywy na rzecz klasy i szkoły, dbają o dobro wspólne społeczności szkolnej. 		Zgodnie z harmonogramem
--	--	--	--	-------------------------

VI. EDUKACJA EUROPEJSKA

CELE WYCHOWAWCZE SFORMUŁOWANE W POSTACI ZADAŃ	FORMY I SPOSOBY REALIZACJI	OCZEKIWANE EFEKTY	REALIZUJĄCY/ ODPOWIEDZIALNI	TERMIN
1. Zapoznanie uczniów z dziedzictwem kulturowym Europy	<ul style="list-style-type: none"> - propagowanie wiedzy o historii kontynentu i rozwoju idei europejskich w ramach godzin wychowawczych, warsztatów, konkursów, wymiany młodzieżowej, - eksponowanie kultury europejskiej, będącej fundamentem rozwoju kultur narodowych (przedstawienia, inscenizacje, konkursy, prezentacje), - ukazywanie roli chrześcijaństwa w rozwoju kultury europejskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń zna dorobek kultury europejskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wychowawcy klas - Nauczyciele języków obcych - Samorząd Uczniowski - Katecheci 	Zgodnie z harmonogramem
2. Zapoznanie z historią i strukturą Unii Europejskiej	<ul style="list-style-type: none"> - prowadzenie zajęć na temat integracji europejskiej, ukazywanie procesów integracyjnych w perspektywie europejskiej 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń wyposażony w odpowiednią wiedzę na temat Unii Europejskiej; zna zasady funkcjonowania w krajach Unii. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wychowawca klasy - Nauczyciele WOS i historii 	Zgodnie z planem dydaktycznym

	(lekcje wychowawcze, pogadanki, wycieczki), - przedstawianie zasad funkcjonowania Unii i innych organizacji europejskich, przekazywanie informacji o różnych instytucjach.			
3. Przygotowanie uczniów do europejskiego sposobu myślenia o wartościach i zasadach, na których oparta jest Europa	- zapoznanie uczniów z zasadami demokracji w ramach zajęć dydaktycznych z WOS-u. historii i przedsiębiorczości, - propagowanie idei tolerancji dla odmienności kultur, - zapoznavanie uczniów z istotą gospodarki rynkowej i genezy wspólnoty walutowej.	- uczeń zna zasady demokracji oraz istotę gospodarki rynkowej w Europie.	- Nauczyciele WOS, historii i podstaw przedsiębiorczości	Zgodnie z planem dydaktycznym
4. Wykształcenie europejskich kompetencji, jako niezbędnych narzędzi funkcjonowania w Europie	- pogłębianie znajomości języków obcych, - poznanie możliwości kształcenia i zatrudnienia w Unii Europejskiej w ramach zajęć dydaktycznych, wycieczek zagranicznych, wymiany młodzieży, - poznanie rynku pracy w Europie.	- uczeń zna przynajmniej podstawy języków obcych, których uczy się w szkole, - uczeń jest zapoznany z możliwością kształcenia i zatrudnienia w krajach europejskich.	- Nauczyciele języków obcych, WOS, historii i podstaw przedsiębiorczości	Zgodnie z planem dydaktycznym

VII. EDUKACJA PROZDROWOTNA

CELE WYCHOWAWCZE SFORMUŁOWANE W POSTACI ZADAŃ	FORMY I SPOSOBY REALIZACJI	OCZEKIWANE EFEKTY	REALIZUJĄCY/ ODPOWIEDZIALNI	TERMIN
<p>1. Kształtowanie i wzmacnianie poczucie własnej wartości</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zapoznanie uczniów z fazami rozwoju człowieka (w ramach zajęć do dyspozycji wychowawcy), - kształtowanie umiejętności asertywnych i empatycznych oraz umiejętności dokonywania autoprezentacji, samooceny oraz dostrzegania swoich mocnych i słabych stron (warsztaty tematyczne w ramach lekcji do dyspozycji wychowawcy lub podczas wycieczek klasowych), - zwracanie uwagi na pozytywne aspekty pracy nad sobą i niwelowaniem swoich wad. 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń ma poczucie własnej wartości, zna swoje mocne strony i ma świadomość swoich wad; potrafi współodczuwać i być asertywny w sytuacji tego wymagającej. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wychowawcy klas pierwszych - Psycholog zatrudniony w szkole 	<p>Listopad w każdym roku szkolnym</p>
<p>2. Właściwe postrzeganie życia i zdrowia jako wartości dla człowieka i społeczeństwa</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zapoznanie uczniów z definicją zdrowia i jego aspektami, - propagowanie właściwych postaw wobec życia, zdrowia i choroby, - kształtowanie postawy odpowiedzialności za życie i zdrowie własne i innych. 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń ma świadomość wartości, jaką jest życie i zdrowie człowieka. Prezentuje właściwą postawę wobec tej problematyki. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nauczyciel biologii - Wychowawcy klas 	<p>Zgodnie z planem dydaktycznym</p> <p>Zgodnie z harmonogram pracy wychowawczej</p>
<p>3. Uwrażliwianie uczniów na problemy zdrowotne</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zapoznawanie uczniów z najczęstszymi problemami zdrowotnymi dzieci i młodzieży 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń ma świadomość zagrożenia chorobami cywilizacyjnymi i wie, jak można im zapobiegać, 	<ul style="list-style-type: none"> - Nauczyciel biologii - Pedagog szkolny 	<p>Zgodnie z harmonogramem</p>

<p>– w tym również zdrowia psychicznego – i zwracanie uwagi na sposoby zapobiegania im</p>	<p>(w ramach zajęć edukacyjnych i sesji profilaktycznych),</p> <ul style="list-style-type: none"> - propagowanie zdrowego stylu życia, - kształtowanie odpowiednich nawyków żywieniowych młodzieży (konkursy, wystawy, pokazy zdrowej żywności), - rozwijanie aktywności fizycznej uczniów – zajęcia sportowe i rekreacyjne (w tym zawody sportowe), - dbałość o higienę osobistą i higienę otoczenia (pogadanki na temat zasad pielęgnacji ciała, zasad z korzystania z telewizji i komputera). - uwrażliwianie na potrzebę zachowania równowagi i harmonii psychicznej, - kształtowanie postaw sprzyjających wzmocnieniu zdrowia własnego i innych ludzi oraz postaw otwartości na osiągnięcie właściwego stosunku do świata, chęci do życia i witalności. 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń zna zasady zdrowego stylu życia i zdrowego odżywiania, dba o higienę. - uczeń ma świadomość potrzeby zachowania i dbania o równowagę psychiczną oraz świadomość zagrożeń wynikających z zachorowania na depresję (zna jej różne niekorzystne skutki). 	<ul style="list-style-type: none"> - Nauczyciele wychowania fizycznego - Pielęgniarka szkolna - Pedagog szkolny, - Psycholog zatrudniony w szkole, - Specjalista – lekarz psychiatra. 	
<p>4. Kształtowanie właściwego stosunku do pracy i wypoczynku</p>	<ul style="list-style-type: none"> - przekazywanie wiedzy na temat higieny pracy i nauki, - wpajanie nawyków rozwijania własnych predyspozycji w zakresie dyscyplin sportowych (udział w zawodach sportowych), 	<ul style="list-style-type: none"> - uczeń stara się wypoczywać aktywnie, chętnie bierze udział w wycieczkach i pieszych rajdach oraz akcjach organizowanych na rzecz ochrony środowiska. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wychowawcy klas - Nauczyciele Wychowania fizycznego 	<p>Na bieżąco oraz zgodnie z harmonogramem pracy wychowawcy</p>

	<p>- propagowanie aktywnego wypoczynku, poprzez organizację rajdów pieszych, rowerowych, wycieczek rekreacyjnych, zajęć na sali gimnastycznej, hali sportowej, pływalni i lodowisku),</p> <p>- uwrażliwianie uczniów na problem troski o środowisko naturalne, poprzez udział w akcjach na rzecz ochrony środowiska (<i>Dzień Ziemi, Sprzątanie Świata</i>).</p>			
<p>5. Kształtowanie postawy prozdrowotnej uczniów</p>	<p>- realizacja programów profilaktycznych (zgodnie ze Szkolnym Programem Profilaktyki i poprzez współpracę z Powiatową Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną),</p> <p>- udział w sesjach i spektaklach o charakterze profilaktycznym, dotyczących zdrowia,</p> <p>-współpraca z organizacjami i osobami propagującymi zdrowy styl życia.</p>	<p>- uczeń prezentuje postawę prozdrowotną.</p>	<p>- Pedagog szkolny - Nauczyciel biologii</p>	<p>Zgodnie z harmonogramem pracy i realizacją zadań profilaktycznych</p>

VIII. SFERA AKSJOLOGICZNA

CELE WYCHOWAWCZE SFORMUŁOWANE W POSTACI ZADAŃ	FORMY I SPOSOBY REALIZACJI	OCZEKIWANE EFEKTY	REALIZUJĄCY/ ODPOWIEDZIALNI	TERMIN
<p>1. Kształtowanie i wzmacnianie poczucie</p>	<p>- zapoznanie uczniów z pojęciem: „wartość”, „hierarchia wartości”, „wartość sama w sobie”,</p>	<p>- uczeń ma poczucie własnej wartości, - uczeń potrafi „budować” swoją hierarchię wartości biorąc pod uwagę</p>	<p>- Wychowawcy klas - Psycholog zatrudniony w szkole.</p>	<p>Grudzień w każdym roku szkolnym .</p>

<p>wrażliwości na wartości nadrzędne.</p>	<p>- kształtowanie umiejętności odróżniania dobra od zła w dzisiejszym – zagrożonym deprecjacją wartości – świecie.</p> <p>- „budowanie” własnego konstruktywnego i stabilnego systemu wartości.</p>	<p>wartości najwyższe – absolutne, oraz w oparciu o dobro swoje i innych.</p> <p>- uczeń ma poczucie sensu istnienia.</p>		
<p>2. Pogłębianie zasad etyki i wiary.</p>	<p>- uwrażliwianie na takie wartości jak: wiara, świętość, prawda, piękno, sprawiedliwość, uczciwość, miłosierdzie, miłość, przyjaźń, dobro innych.</p>	<p>- uczeń ma świadomość wartości, jaką jest życie i zdrowie człowieka, i prezentuje właściwą postawę wobec tej problematyki.</p> <p>- uczeń ma świadomość i bierze odpowiedzialność za swoje postępowanie, związane z konkretnymi praktykami religijnymi.</p> <p>- uczeń daje świadectwo wiary swoim postępowaniem.</p>	<p>- Szkolni katecheci. - Wychowawcy klas.</p>	<p>Zgodnie z rozkładem materiału. Zgodnie z harmonogram pracy wychowawczej.</p>

14. POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Szkolny Program Wychowawczy realizowany jest poprzez:

- Prowadzenie tematycznych godzin do dyspozycji wychowawcy klasy, związanych z problematyką programu wychowawczego.
- Włączenie problematyki programu wychowawczego do realizacji wszystkich przedmiotów nauczania.
- Organizowanie szkoleń prowadzonych przez specjalistów dla uczniów, nauczycieli i rodziców.
- Prowadzenie lekcji koleżeńskich otwartych, upowszechniających ciekawe metody pracy.
- Doskonalenie umiejętności wychowawczych nauczycieli w ramach kursów i szkoleń.
- Organizowanie zajęć integracyjnych.
- Zawieranie kontraktów wychowawczych.
- Kulturowanie szkolnych tradycji.
- Działalność Szkolnego Koła Caritas.
- Wzbogacanie biblioteki szkolnej w nowości, sal lekcyjnych w środki audiowizualne.
- Organizowanie konkursów przedmiotowych i tematycznych.
- Organizowanie wycieczek dydaktycznych, krajoznawczych i turystycznych.
- Prowadzenie kół zainteresowań i zajęć pozalekcyjnych (organizacja czasu wolnego).
- Organizowanie na terenie szkoły pomocy w nauce uczniom mającym trudności.
- Promowanie osiągnięć uczniów w środkach masowego przekazu i na terenie szkoły.
- Prezentowanie dorobku szkoły na terenie miasta, powiatu.
- Rozpoznawanie sytuacji rodzinnej uczniów.
- Działalność Samorządu Szkolnego, Rady Rodziców, Rzecznika Praw Ucznia.
- Włączenie rodziców do planowania oceny pracy szkoły, organizacji wycieczek i imprez –szkolnych.
- Prowadzenie dyżurów nauczycieli.

- Współpracę z instytucjami i organizacjami, także pozarządowymi wspierającymi pracę wychowawczą szkoły.
- Realizację Szkolnego Programu Profilaktyki, programu Pracy Pedagoga szkolnego, Biblioteki szkolnej i pielęgniarstwa szkolnej.
- Prowadzenie indywidualnej pracy wychowawczej z poszczególnymi uczniami.
- Zapewnienie uczniom niezbędnej pomocy wychowawczej i psychologicznej.
- Analizowanie frekwencji uczniów.
- Organizowanie pomocy uczniom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej.
- Współpracę wszystkich komisji działających w naszej szkole.

Ponadto Szkolny Program Wychowawczy podlega **systematycznemu monitorowaniu i ewaluacji**, celem zapewnienia efektywniejszej pracy opiekuńczo-wychowawczej i profilaktyczno-prewencyjnej.

15. WYKORZYSTANE MATERIAŁY

1. Cieśllicki M., *Podstawy organizacji zarządzania w oświacie*, w: *Vademecum menadżera oświaty*. Praca zbiorowa pod red. Cz. Plewki i H. Bednarczyka, Radom 2000, s. 150-151.
2. Petty G., *Nowoczesne nauczanie. Praktyczne wskazówki i techniki dla nauczycieli, wykładowców i szkoleniowców*, Sopot 2010, s. 494-495.
3. Wlazło S., *Wizja i misja w szkole*, w: *Dyrektor Szkoły*. Nr 7-8 2004, s. 53-56.
4. Własne materiały poszkoleniowe.